

Onderlegger transitiegroep Circulaire Economie

Inleiding

Het OIM (www.overlegienm.nl) heeft tot taak vanuit de inhoudelijke vraagstukken de bruggen te helpen slaan tussen rijksoverheid en samenleving. Het OIM is gespecialiseerd in multi stakeholder processen en onderscheidt drie kernactiviteiten:

1. **adviseren**: vanuit de samenleving meedenken met de rijksoverheid.
2. **co-creëren**: in netwerken OIM-producten ontwikkelen voor nationale opgaven.
3. **leren**: samen leren en nieuwe inzichten ontwikkelen.

Vanuit het OIM zijn, in vervolg op de OIM-werkconferentie eind 2016, vijf groepen geformeerd met een diverse samenstelling. Elke groep heeft daarbij een specifieke nationale opgave (transitie) tot het eigen aandachtsgebied genomen. Elke groep heeft een aantal analyses gemaakt en is op basis daarvan gekomen tot een aantal kernboodschappen en een set benodigde nationale maatregelen. Bij de totstandkoming van de adviezen is informatie ingewonnen bij -en van gedachten gewisseld met- verschillende ambtenaren van ministeries (IenM, EZ, BZK), provincies (Zuid Holland, Gelderland, Drenthe, Zeeland) en de gemeenten Utrecht en Amsterdam. De kernboodschappen zijn neergelegd in een brief aan de informateur.

Naast de kernboodschappen hebben de groepen verschillende 'onderleggers' opgesteld, met achtergrondinformatie bij de adviezen. Dit document bevat de kernboodschappen en de achtergrondinformatie van de transitiegroep Circulaire Economie, waarin hebben deelgenomen:

Transitiegroep 'circulaire economie'

- Akwadraat Consultancy BV
- AVR-afvalverwerking BV
- CE Delft
- dgtl
- DhUET
- DRIFT, Erasmus University Rotterdam

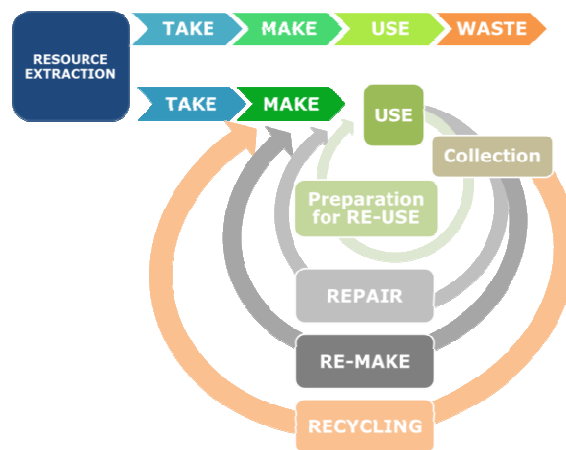
- Dunea N.V.
- Economic board Utrecht
- Gemeenten voor Duurzame ontwikkeling GDO
- Havenbedrijf Amsterdam N.V.
- Inspiration Implementation & Innovation Circulair Economy ICE
- Interface
- Kennisplatform Duurzaam Grondstoffenbeheer
- Kon.Ned.Watersportverbond
- Natuur en Milieufederatie Drenthe
- Nederlandse Vereniging van Leveranciers van Bouwgrondstoffen
- Netwerk Duurzame Dorpen
- Nutriënten Management Instituut
- ONE WORLDcitizens (OWC) Jongeren denktank
- PBL
- Stichting Repair Café International

De urgentie en kansen van de transitie naar een circulaire economie

Waarom is een werkelijke transitie naar een circulaire economie urgent?

Een circulaire economie is een economie die naar de toekomst toe houdbaar is.

Duurzaamheid speelt daarin een belangrijke rol, maar er moet meer aandacht naar de economische houdbaarheid en dat die moet worden bewerkstelligd. De huidige vorm van take-make-use-waste gaat onvermijdelijk vastlopen; grondstoffen raken op of worden onbereikbaar in onstabiele landen. We moeten echt óm, en toe naar een ecologisch en economisch houdbaar systeem.

Om de economie in een circulaire beweging te krijgen, moet vooral gedacht worden aan de werking van marktmechanismen en elementaire zaken als bedrijfscontinuïteit.

Wat is Circulaire Economie in essentie?

Circulaire economie is in de basis genomen de verschuiving van handel in producten naar een service-gebaseerde economie waarbij de producent/leverancier/provider verantwoordelijkheid heeft en houdt voor de assets (producten die de diensten faciliteren).

Dat leidt tot een blijvende zorgzaamheid van die partijen voor de producten, wat weer een belangrijk element van bedrijfsvoering in een economisch stelsel is. Daarmee wordt verantwoordelijkheid genomen door degenen die deze verantwoordelijkheid ook aan kunnen: de bedrijven. Dit laat onverlet dat ook banken, overheid, maatschappelijke groeperingen, consumenten en burgers hier ieder ook een eigen rol in kunnen en zullen moeten spelen.

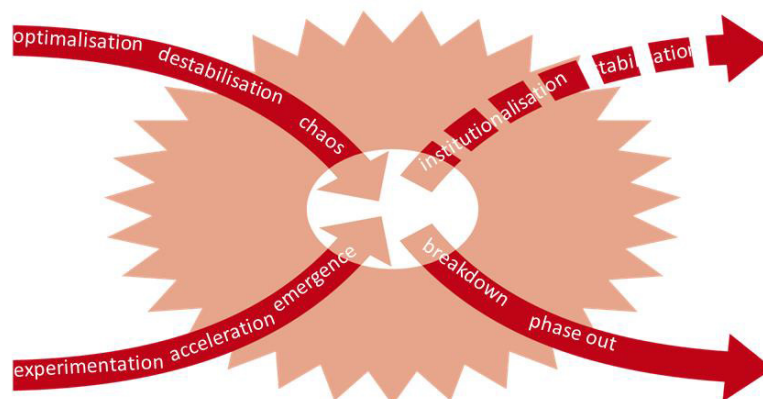
Wat is er nodig om daar te komen?

Om de Circulaire Economie daadwerkelijk van de grond te laten komen is er een breed bewustzijn in de hele maatschappij nodig dat het zuiniger en schoner moet. Een bewustzijn dat we toe moeten naar een ecologisch bewuste, sociaal verbonden, en op duurzaamheid en waardebehoud gerichte samenleving. En dat het daarvoor nodig is om heel anders met grondstoffen om te gaan.

In het gedachtengoed van de zogeheten 'Ecology of Things' komen de waarden van smart en living systems samen. Alles is onderdeel van de onderlinge afhankelijkheden, beschikbaarheid van nutriënten (grondstoffen en materialen, inclusief producten en onderdelen) in dit economisch systeem, dat ook vraagt om meer en meer slimme systemen. Het Internet of Things (IoT) is er onderdeel van, maar ook initiatieven als het grondstoffenpaspoort of zelfs het Materialen Kadaster (Madaster) zoals dat momenteel beschikbaar komt.

Het onvolhoudbare

Van het huidige economische systeem – het 'regime' – is een aantal zaken onvolhoudbaar. We lopen als wereld en samenleving tegen allerlei grenzen aan, en dat begint steeds meer te knellen én duidelijk te worden. Dat besef wordt breed gedeeld. Kenmerken van het huidige systeem zijn het lineaire karakter, de take-make-use-waste opzet, wet- en regelgeving zit vaak in de weg.

Om de transitie naar een circulaire economie te kunnen voltooien, moeten de onvolhoudbare zaken afgebroken worden, de dalende lijn in de x-curve. De transitiegroep circulaire economie heeft de volgende onvolhoudbare zaken genoemd:

- afwentelen op het buitenland.
- veel vraag naar nieuw.
- aannahme van schaarste.
- het geld beschikbaar houden op de verkeerde plek.
- (primair) grondstofgebruik.
- consumenten in plaats van prosumenten.
- gebruik van fossiele brandstoffen.
- constante groei als doel.
- scheiding in beleid tussen afval en energie.
- successen onvoldoende zichtbaar maken.

Adviezen, actiepunten en ideeën

In de drie bijeenkomsten zijn door de transitiegroep diverse adviezen, mogelijke acties en ideeën geformuleerd, die hieronder wat nader worden uitgewerkt. Een algemeen advies dat voor bijna al deze punten geldt: Ga niet als overheid opnieuw het wiel uitvinden, ga eerst op onderzoek en haak zo mogelijk aan bij, of ondersteun lopende activiteiten, kennisnetwerken en initiatieven. Er gebeurt al heel veel in Nederland en daarbuiten, er is al veel kennis en ervaring.

Cluster 1: Bewustzijn, gedrag en onderwijs

Zet stevig in op het bevorderen van duurzaam gedrag

Het is van groot belang om duurzaam gedrag bij de burgers/consumenten te stimuleren. De 'donkergroene 7%' (de koplopende Nederlanders die uit eigen beweging redelijk tot zeer duurzaam leven) banen de weg, maar de aanpak moet veel breder doen deze groep voorlopers. Doe dit op een aansprekende manier, en zorg dat het ook leuk is. Competities of prijsvragen kunnen daarbij helpen. Inspirerende voorbeelden zijn de 100-100-100-actie, waarbij 100 gezinnen gestimuleerd worden om 100 dagen 100% van hun afval gescheiden te houden voor recycling (dus geen restafval). Ook de snelle acceptatie van het verbod op gratis plastic tasje is hoopgevend.

Een concreet idee is het Persoonsgebonden Duurzaamheidsbudget. Dit komt in het kort neer op het volgende: Voor iedereen in Nederland komt een budget van bijvoorbeeld € 30 beschikbaar. Na een korte online cursus en een test over "Wat is circulair?" kan je dit budget toekennen aan een bepaald project naar keuze (uit een vooraf opgestelde lijst). Het resultaat van deze actie is drieërlei: zowel het verhogen van het kennisniveau, het geeft ook een uniek inzicht in de belangen die aan de diverse projecten gehecht worden én de geselecteerde projecten krijgen een boost.

Zorg ervoor dat Circulaire Economie beter wordt opgenomen in het onderwijs

Stimuleer circulair denken en handelen in het onderwijs. Door al jong te leren over circulariteit in het ontwerpproces (Dutch Circular Design!), gaan volgende generaties dit als vanzelfsprekend toepassen. Gelukkig gebeurt er al veel op dit vlak, op grote en kleine schaal, maar aandacht blijft nodig.

Als voorbeeld: een deelnemer van deze transitiegroep, ONE WORLDcitizens (OWC), is een internationaal netwerk van jongeren, met de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties als uitgangspunt. In de regio Den Bosch werkt OWC aan een community op het vlak van circulaire economie. Kennis delen is de eerste stap, het vertalen naar acties een tweede. De derde stap is het daadwerkelijk ondernemen van deze ideeën in projecten. Hiervoor organiseert de OWC Jongerendenktank sessies op PO, VO, MBO en HBO scholen in de regio waarin jongeren aan de slag gaan met ideeën voor zaken die zij in het dagelijks leven tegen komen. De beste ideeën gaan door naar een ondernemerschapstraining waarin zij, ondersteund door de lokale community, leren om hun project in hun eigen omgeving uit te voeren.

Vermeld op producten de impact op het milieu

Een concrete stap voor inzicht bij consumenten, maar mogelijk ook als hulpmiddel voor true pricing, is de verplichting om de milieu-impact op producten te vermelden. Dit in aanvulling op andere zaken zoals het energielabel en een lijst met ingrediënten.

Een idee wat nog genoemd werd is Ecomimicry: het leren van de ecologie voor onze menselijke organisaties, onze aanpak en werkwijzen. Dit vakgebied moet nog in ontwikkeling komen en Nederland kan daarin een belangrijke rol gaan spelen. De kennis en innovatiekracht zijn alom aanwezig in Nederland, dus in dit vakgebied kunnen we de 'Champions of the World' worden. Een voorbeeld: door watermanagement te koppelen aan natuurdoelen mét ontwerpkracht (Plan Ooievaar, 1985) is het concept 'Building with Nature' ontstaan waarmee we tegenwoordig overal ter wereld onze kennis en capaciteiten op waterbeheer profileren. Voor toepassing in de circulaire economie moet ecomimicry worden uitgewerkt tot een hanteerbaar geheel van principes, werkingen en patronen voor onze governance, ondernemerschap etc. Een uitdagende opgave die vanuit OIM vorm kan krijgen c.q. aangejaagd kan worden.

Een concreet advies: Voer een eiwittransitietarget in voor supermarkten, gericht op een transitie van 33% plantaardige eiwitten nu naar 70% plantaardige eiwitten consumptie in 2030. Dit is een zeer belangrijke circulaire optie in voeding omdat een weinige efficiënte tussenstap (via veevoer naar vlees) wordt overgeslagen. Dit zou ondersteund kunnen worden via de BTW: verlagen van BTW op groente en plantaardige eiwitten naar 0%, het verhogen van BTW op dierlijke eiwitten naar 21%.

Cluster 2: Productie en producten

Ontwerp

Maak producenten verantwoordelijk voor het geleverde product in de eindfase van de levenscyclus en maak het leveren van diensten (bijv. 'leveren van licht') aantrekkelijker dan het leveren van producten (bijv. 'leveren van lampen').

Als we de capaciteiten van de creatieve industrie beter weten te koppelen aan de maakindustrie en handel, dan gaat het DCD (Dutch Circular Design) niet alleen onze circulaire ambities versterken maar ook Nederland nog duidelijker op de wereldkaart zetten. Design van producten, services en businessmodellen hangt direct met elkaar samen en levert veel krachtige innovaties op. Dutch Design is nu al een waarde die internationaal herkend wordt en waarin circulariteit vaak al onderdeel is, De stap naar Dutch Circular Design is deels al gezet of kan snel gezet worden!

Repareerbaarheid

Zorg dat producten beter repareerbaar zijn. Door een Raamovereenkomst Repareerbaarheid (vergelijkbaar met aan de Raamovereenkomst Verpakkingen) te ontwikkelen kan dit bij bedrijven gestimuleerd worden.

Verhoog de belasting op grondstoffenverbruik, verlaag die op arbeid

Verlaag belastingen op arbeid en verhoog belastingen op grondstoffenverbruik. Een zorgvuldige afbakening is van belang. Zo treedt een verschuiving op: meer kansen voor de 'repair market'. Bevoordeel geassembleerde producten die in componenten demontabel zijn, zoals bijvoorbeeld de Nederlandse Fairphone. Ook statiegeldsystemen en 'true pricing' kunnen bijdragen aan (deel)repareerbaarheid.

Als voorbeeld: Repair Cafés, een cruciaal onderdeel van de circulaire economie, zie <https://repaircafe.org/>

Repair Cafés zijn buurtbijeenkomsten waarbij vrijwilligers buurtgenoten helpen bij het repareren van kapotte spullen. Dat is goed voor het milieu, én gezellig. In Nederland zijn ruim 400 Repair Cafés actief, wereldwijd zijn het er al bijna 1.300. En dat aantal groeit dagelijks.

Naast deze vrijwillige insteek is het ook goed als ook professionele reparatie weer meer in zwang komt; Voor de circulaire economie is reparatie (i.p.v. weggooien of verbranden) van groot belang. Het helpt daarom als de belasting op arbeid wordt verlaagd, en die op grondstoffen verhoogd.

Daarnaast is ook het productontwerp van belang. Veel producten zijn tegenwoordig niet gemaakt voor reparatie. Stichting Repair Café International zet zich in om de repareerbaarheid te verhogen.

In opdracht van de regering ontwikkelt de stichting de Reparatie-monitor. De resultaten van dit onderzoek gaat de stichting gebruiken om het pleidooi voor beter repareerbare goederen kracht bij te zetten.

Foto: Martin Waalboer/Stichting Repair Café International.

Cluster 3: kennis, ondersteuning en wet- en regelgeving

Kennis

Creëer faciliteiten voor laagdrempelige, crosssectorale kennisoverdracht en kennisuitwisseling (kruisbestuiving) tussen koplopers, startups én de grote meerderheid van kleinere MKB-bedrijven waar het vaak aan tijd, capaciteit en financiële ruimte ontbreekt. Het advies is om te komen tot een Innovatie en Implementatie Programma Regionale CE ('RegioCE') met een budget van 15 miljoen per jaar voor komende 4 jaar: 144 projecten en programma-management / lerende organisatie-aanpak: Per provincie 12 'hotspots'. Gebruik hiervoor ook de ervaring van de proces-innovatie aanpak van het Innovatieprogramma Klimaatneutrale Steden in de periode 2008-2012. Daardoor is zowel de kwaliteit als kwantiteit versterkt en gerealiseerd. Geef ook aandacht aan de succesvolle startups die de potentie hebben door te groeien; vaak is daar extra ondersteuning van levensbelang. FMO (Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden) doet dit al: als zij investeren in 100 projecten, gaan er misschien 80 mis, maar de opbrengst van de 20 geslaagde projecten brengt voldoende op. Analooq daaraan is het advies om vanuit de Investeringsagenda Rijksoverheid mee te gaan doen met startups, met risico, maar ook perspectief op opbrengsten (dezelfde 80-20-regel die FMO hanteert).

Bemiddeling en support

Voor individuele bedrijven, vooral MKB, is de implementatie van Circulair Economisch handelen lastig, naast de lopende bedrijfsvoering. Dat is waarom de overheid behulpzaam kan en moet zijn bij het oplossen van praktische vraagstukken rond productdesign, servicedesign en businessdesign. Speel daarbij als overheid een stimulerende en verbindende rol. Wees beschikbaar en bereikbaar wanneer nodig, wees letterlijk en figuurlijk open, op rijks-, provinciaal, (Eu)regionaal en lokaal niveau.

Daarbij zijn er meer mogelijkheden dan opdracht of subsidie. Experimenteer met overheidsdeelname: aandelen, achtergestelde leningen, bijdragen in crowdfunding, doe mee in coöperaties, deel de zeggenschap, vermaatschappelijk het beheer van collectieve voorzieningen Naast de eerder genoemde verplaatsing van belasting van op arbeid naar grondstoffen: verruim de ANBI-regels en verruim de belastingvrijstelling voor groene en maatschappelijke beleggingen.

Schaalgrootte en consequent beleid

Zoek naar oplossingen voor 'het probleem van de schaalgrootte': de volumes vanuit afvalverwerking en recycling zijn vaak veel kleiner dan de volumes van de fabrikanten aan het begin van een productieketen. Deze mismatch kan werkelijke recycling in de weg staan.

Ook zijn er conflicten tussen afvalbeleid, grondstoffenbeleid en Circulaire Economie-beleid. Advies: stem dit als overheid beter op elkaar af. Een te straffe regel- en wetgeving kan te veel beperkingen op voorhand opleggen. Het Landelijk Afvalbeheer Plan (LAP3) werd in dit verband meerdere keren genoemd als verbeterbaar.

Cluster 4: Geef als overheid het goede voorbeeld

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI)

Kies voor een stevige en groeiende ambitie voor overheidsinkopen, vanuit het Rijk, regionaal en lokaal. Ondersteun koplopers in hun stimulerende invloed naar anderen.

Al eerder constateerde OIM dat circulair inkopen een belangrijke factor is, die het verdient om exponentieel te laten groeien: 10-20-40-80% in de komende vier jaar. Deze uitdaging past bij de economische ontwikkeling van Nederland en de overheid wordt dan een stuwende factor!

Eigen bedrijfsvoering op orde

Zorg ervoor dat de overheid in ieder geval de eigen bedrijfsvoering zo duurzaam en circulair mogelijk inricht. Uiteraard zijn er allerlei aanbestedingsregels, maar gebruik die niet als excuus. Zoek actief naar mogelijkheden om circulariteit te versterken en werk samen.

Leer als overheidsorganisaties van elkaar, en van anderen.